

Giuseppe LEPORE - Elisa FARISELLI

DEKORACIJA AUGUSTEUMA IZ NARONE

THE DECORATION OF THE AUGUSTEUM

UDK: 904: 726.1. [(497.5 Vid) "652"
726.1.04 (497.5 Vid) "652"]

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 15. 9. 2003.

Odobreno: 30. 11. 2004.

Giuseppe Lepore

Elisa Fariselli

I, 40123 BOLOGNA

Università degli Studi di Bologna

Piazza San Giovanni in Monte 2

U tekstu je obrađena dekoracija Augusteuma iz Narone u odnosu na dosad poznatu rimsku arhitekturu.

OSTACI DEKORACIJE I TEHNIČKI PODACI (E. F.)

Augusteum u Naroni sačuvao je značajne ostatke izvanjske dekoracije cele, još uvijek *in situ* i već dobro vidljive nakon recentnih radova na učvršćivanju i restauraciji¹, kao i ostatke završne obradbe u unutrašnjosti cele. Ovim ostacima treba dodati i mnoge fragmente bojene žbuke, pronađene za vrijeme iskopavanja, koji se sada čuvaju u Muzeju u Vidu.²

Vanjska obloga cijele građevine, izrađena od žbuke lijevane u kalup, profilirane i obojene, pokazuje prilično jednostavnu shemu, jasno dvodijelnu: na dnu je pronađen niz pravokutnih ploča, prislonjenih na dužu stranu (ortostati), dobro vidljiv na sjevernoj i južnoj strani hrama.³ Te ploče, koje se naslanjaju izravno na kameni stilobat građevine, strše otprilike 3 cm od plosnatoga pojasa (širine 8-9 cm), koji ih uokviruje s triju strana (nedostaje donja strana na spoju sa stilobatom). Dimenzije ortostata (širina cca 1,18 m, visina cca 1,77 m) odgovaraju točno dvjema i četirima

---

¹ Restauriranje je rad Borka Vješnice.

² Te fragmente, raznovrsne izradbe i podrijetla (vjerojatno su otpali s gornjega portika kompleksa hrama), zahvaljujući suglasnosti prof. Emilija Marina, trenutačno ispituje skupina stručnjaka Katedre za arheologiju Sveučilišta u Bologni.

³ Na sjevernoj strani još je uvijek *in situ* vidljiv jedan niz od četiri ortostata, dok ih je šest vidljivo na južnoj strani.

rimskim stopama (29,6 cm).⁴ Gornji dio dekoracije sastoji se od niza redova malih reljefnih kontrapostiranih ploča, postavljenih iznad, koje imitiraju vanjski izgled pravilnoga zida velike građevine od kamenih blokova. Taj “bunjasti” zid dobro je sačuvan na sjevernoj, južnoj i zapadnoj strani hrama⁵ te i on, također, pokazuje vrlo precizne modularne dimenzije: svaka “bunja” je široka cca 1,18 m i visoka 0,59 m, što odgovara točno dvjema i četirima rimskim stopama.⁶ Osim toga, dekorativna shema svake strane hrama mora se promatrati unutar dvaju ugaonih polustupova, od kojih je sačuvan najjuvučeniji (na zapadu) i izveden iluzionistički u štukaturi lijevanoj u kalup, dok je onaj vanjski (na istoku) morao biti mramorni. Na uglovima S-Z i J-Z, zapravo, još su vidljivi ostaci jednoga polustupa s kaneliranom štukaturom; širok je 0,70 m, a sačuvanost u visini varira (do cca 2,80 m u slučaju polustupa S-Z), i naslanja se na mramornu bazu. Isti polustup vidljiv je i na zapadnoj strani (stražnja strana), preko malobrojnih konzerviranih ostataka dvaju krajeva zida. Osim toga, zanimljivo je primijetiti kako su ostaci te dekoracije smješteni unutar vrlo uskoga *temenosa* koji dijeli vanjski pregradni zid cele od nosivoga zida cijele strukture građevine: dakle, geometrijska shema bila je teže uočljiva s prednje strane i vjerojatno potpuno nevidljiva sa stražnje strane građevine, koja uz sve to djeluje potpuno završena.

I unutrašnjost cele sačuvala je tragove arhitektonske obradbe: radi se o homogenoj bijeloj žbuci, toniranoj blago jantarno, savršeno glatkoj, koja prekriva i pregradne zidove i zidano postolje.⁷ Žbuka nije sačuvala tragove slikane dekoracije, a ni podijeljenost u blokove, kao na vanjskom dijelu cele, umjesto toga, prije svega vidljiva je namjera da nam sugerira prostor sagrađen u potpunosti od kamena.⁸

⁴ Mjere se uzimaju kao prosjek između malih varijacija koje postoje između svakoga dekorativnog elementa. Osim toga, treba uzeti u obzir da dimenzije uključuju pojas koji ih uokviruje s triju strana (vidi *infra*).

⁵ Na sjevernoj strani hrama sačuvan je samo jedan mali komadić prvobitnog reda bunjastog zida, postavljenoga u izravan dodir s nizom ortostata, dok je na južnoj strani sačuvan niz od triju poredanih bunja, od kojih je prva (ona u dodiru s polustupom) prepolovljena u odnosu na druge, kako bi se pojačao efekt kontrapostiranja redova. Zapadna strana, koja je stražnji dio građevine, sačuvala je dva reda bunja, kontrapostiranih otprilike na pola svakoga bloka: od donjega nivoa ostale su četiri bunje *in situ* (ali je moguća rekonstrukcija niza od sedam poredanih elemenata), dok je od gornjega reda sačuvana samo jedna bunja.

⁶ I u ovom slučaju podrazumijeva se da su mjere uključene u dekoraciju - široku 8-9 cm, sa središnjim žlijebom na sve četiri strane.

⁷ Veliki dijelovi žbuke sačuvani su na unutarnjim zidovima na sjeveru i jugu, u uglovima sjever-istok i jug-istok i na zapadnome zidu, gdje ostaci, usprkos lošem stanju konzervacije, dosežu visinu od cca 2 m od vrha polustupa.

⁸ Samo u uglu cele sjever-zapad, poviše zapadnoga postolja, utvrđen je nepostojan trag boje. Radi se o tankoj okomitoj vrpci crvene boje, vidljivoj mjestimično do visine od cca 55 cm, ali ne nalazimo odgovarajuću u suprotnome uglu: može se, dakle, raditi o kasnijoj intervenciji, koja nema veze s dekorativnim programom cele.

Iako jednostavna, ta nam “dekoracija” dopušta odrediti dvije različite konstrukcijske faze: najprije je ožbukana zapadna strana cele, s pripadajućim zidanim postoljem (koje je obrađeno i u gornjem dijelu, namijenjenome postolju za skulpture); kasnije su dodana dva zidana postolja sjever i jug, koja se naslanjaju izravno na prethodna i obrađena su na isti način. Istovjetnost krajnjeg izgleda i korištenih materijala upućuje na intervenciju obavljenu u kratkome vremenu i izvedba je iste majstorske radionice.

Na kraju, neki fragmenti pronađeni istovremeno s otpalom plastičnom dekoracijom dopuštaju pretpostavku da je u celi postojao bojen strop, ravna oblika, žbukan na trstiku, podloge u žutoj boji s oslikanom dekoracijom u tamnocrvenoj i bijeloj boji. Shema se može kompletirati s ukrasnim vijencem, postavljenim u točki spajanja stropa i zidova, trenutačno u procesu ispitivanja.⁹

I proučavanje tehničkih podataka o žbukama omogućuje nam dodati neke zaključke o tehnologiji majstorske radionice koja je radila u Naroni. Obradba cele upućuje na ujednačen zahvat, izveden ravnomjerno izvan i unutar cele, što pokazuje istovjetnost sastava i presjek slojeva zidne žbuke i maltera korištenoga za izgradnju zidanih struktura. Općenito, žbuka je kompaktna i bez šupljina, što je znak pažljive izradbe, nanošenja nabijanjem i glačanja cijele površine. Uvijek su sačuvana dva različita sloja: prvi sive boje, nanesen u različito vrijeme, sastavljen od vapna i prosijana pijeska, a služi za uređenje zidanih dijelova koji su ispod njega;¹⁰ drugi, završni sloj bijele boje, iznimno je kompaktne koegzistencije i sastoji se isključivo od vapna i kalcitnih kristala, ima savršeno uglačanu vanjsku površinu koja oponaša kameni element.¹¹

SHEMA VANJSKE DEKORACIJE CELE I STILISTIČKI OKVIR (G. L.)

Tumačenje vanjske dekoracije cele dopušta i izvođenje nekih zaključaka stilističkoga karaktera: radi se o arhitektonskoj dekoraciji trodimenzionalna karaktera, koja pomoću reljefne i bojene žbuke imitira vanjski izgled velike građevine od pravokutna kamena, koristeći modularni sustav baziran na rimskoj stopi (6 rimskih stopa x 4 za okomite ortostate i 4 stope x 2 za rustični kamen).

⁹ Uistinu se radi o vrlo malo fragmenata, žuta boja podloge i straga oštećeni tragovi pleterne trstike, a položaj pronalaska navodi na zaključak da pripada stropu. I tehničke osobine tih fragmenata (među kojima jedan tanak pripremljeni sloj crvene boje) mogu se objasniti tehničkim osobinama primijenjenim za izvedbu bojanih stropova.

¹⁰ Ova posebna funkcija objašnjava variranje debljine toga sloja između 1,5 cm i 5 cm.

¹¹ Prisutnost kalcitnih kristala u žbuci, koji u mnogim slučajevima zamjenjuju mramornu prašinu, tema je o kojoj se prilično raspravlja u arheološkim krugovima i koji, u nekim slučajevima, mogu biti važan pokazatelj radioničke kvalitete, s mogućim utjecajem na određivanje kronologije.

Svaka reljefna ploča odijeljena je od sljedeće plitkim pojasom sa središnjim žljebovima, kako bi imitirala anatirozu koja je inače dio originalnoga kamenog modela.¹²

Istraživanje toga posebnog načina oblaganja vanjskih dijelova do sada nije bilo predmetom autonomne analize i u osnovi je bilo uklopljeno u razmatranja tzv. *prvoga pompejanskog stila*, s kojim, također, ima dodirnih elemenata: zapravo, uporabu tih dekorativnih shema “strukturalnoga” tipa, i to na vrhuncu carskoga razdoblja, stručnjaci su objasnili dobrovoljnim posezanjem za starijom dekoracijom, još uvijek prikladnom za evociranje osjećaja arhaičnosti i snažne uzvišenosti, koja se dobro prilagođava za slavljenje *Pietas* novoga smjera rimskoga imperija.¹³ Ali to objašnjenje nije baš uvjerljivo i traži poneko pojašnjenje.

Zapravo, način obradbe unutarnjih zidova, nazvan *prvi pompejanski stil* u zapadnome italskom području, te *zidani stil* u helenističkome istočnom dijelu, počevši od IV. st. pr. Kr., vrlo je raširen u cijelome mediteranskom bazenu, s pojedinim regionalnim varijacijama, i prenosi, u privatnome kontekstu, raskošan i monumentalan izgled velikih javnih građevina kasnoga klasičnoga i kasnije helenističkog razdoblja.¹⁴ Najveća raširenost te “mode” zabilježena je u razdoblju između III. st. i početka I. st. pr. Kr., dok je najteže odrediti trenutak napuštanja toga “stila” (ili je bolje reći zamiranja njegove uporabe i trenutka kada je u potpunosti zauvijek napušten).¹⁵ Također, dobro je prisjetiti se kako moderna kritika izgleda izdvaja jednu interesantnu lokalnu varijantu *prvoga stila* kod raznih privatnih građevina u istočno-grčkome svijetu, koja bi mogla imati neke “strukturalne” sličnosti s Augusteumom koji proučavamo:¹⁶ u raznim slučajevima, kako je vidljivo iz primjera Hermove kuće iz Dela (sl. 3), dekorativna shema ne predviđa visoko stražnje podnožje, zid je koncipiran kao jedna zatvorena cjelina, samostalna i izolirana od dvaju ugaonih polustupova.

¹² *Anathyrosis* je trebao karakterizirati spoj između kamenih blokova kod arhitektonskoga modela na koji se odnosi ovaj tip dekoracije.

¹³ LAIDLAW 1985, str. 307-321.

¹⁴ Općenito o *prvome pompejanskom stilu* v. LAIDLAW 1985 i LAIDLAW 1990. Na kraju cfr. BALDASSARE et al. 2002, str. 61-77. Definiciju “Masonry Style” predložio je F. E. Brown (v. BRUNO 1969, str. 308)

¹⁵ Tijekom I. st. pr. Kr. ovaj način obrade kamenih zidova podržavale su “nove” sheme *drugoga pompejanskog stila*: eliminiranjem kraljevskih izbočina sa žbukanih ploča, uvodi se “arhitektonska” dekoracija sa čisto slikarskim i “iluzionističkim” izgledom. Poznato je da su sheme, koje se odnose na novi stil, izvedene premještanjem u slikarstvo dekorativne sintakse *prvoga stila*; v. općenito o *drugom stilu* BALDASSARE et al. 2002, str. 79-127.

¹⁶ Na primjer, cfr. LAIDLAW 1985, str. 34-37: jedan od najkarakterističnijih primjera orijentalnoga “modela” temelji se na Hermovoj kući iz Dela (*ibidem* str. 36 sl. 8), iako ostaju nemale sumnje u stvarno stanje razlike među dvama modelima: grčko-orijentalnome i italskome (dakle i pompejanskome).

Koji je, dakle, odnos između uporabe tih dekorativnih shema “strukturalnoga” tipa na velikim javnim građevinama i rezultata na privatnim građevinama? Sigurno je da takozvani *prvi stil* nalazi veliko polje primjene i kao takav već je opširno proučavan unutar konteksta privatnih prostora stanovanja, bilo kuća, bilo grobnica. Manje je pozornosti, međutim, posvećeno uporabi toga “strukturalnog” stila na javnim zgradama (s malo bitnih iznimaka), pogotovo što se tiče vanjske dekoracije spomenika velikih arhitektonskih zahtjeva.¹⁷ Tako ostaje sumnja, jesu li se za velike javne građevine koristile iste sheme *prvoga stila* ili su se služili potpuno različitim dekorativnim modelom, koji postoji samostalno, i koji samo u određenim razdobljima i u posebnim dekorativnim kontekstima nalazi neke dodirne točke s *prvim stilom*. Mogu li postojati dva paralelna “strukturalna” dekorativna niza koji međusobno utječu jedan na drugoga?

Odgovor može dati samo sustavna analiza dokumentacije koju imamo: način završne obradbe vanjskoga dijela javnih građevina dokumentiran je, iako su ostaci često vrlo oskudni, kod izgradnje hramova u srednjemu i kasnome republikanskom dobu (od III. st. pr. Kr. do I. st. pr. Kr.), kako u Rimu tako i na talijanskom teritoriju, te je, dakle, u savršenoj kronološkoj podudarnosti sa rasprostranjenošću *prvoga stila* u kontekstu privatnoga.¹⁸ Cilj toga načina završne obradbe arhitekture, u javnome i monumentalnom kontekstu, dvostruk je: s jedne strane pokušava se izvanjskom izgledu građevina dati jedan parametar velikoga vizualnoga efekta koji istovremeno aludira na monumentalnu kamenu arhitekturu istočnoga grčkog svijeta. S druge strane koristi se vrlo podatan i jeftin materijal (žbuka), koji omogućuje homogenizaciju zidova koji su ispod (za koje često koriste raznovrsne materijale) i zahvaljujući svome modularnom sustavu prilagodljiv je svakom tipu površine. Odličan primjer za takvo što je hram *Portunus* na Foro Boario u Rimu, posebno poučan jer već prikazuje interesantnu

¹⁷ LAIDLAW 1985, str. 307-321: autorica prikuplja pompejansku dokumentaciju o javnim zgradama koje su sačuvale tragove dekoracije *prvoga stila*; posebna pozornost posvećena je Bazilici, v. str. 313-319. i OHR 1991.

¹⁸ Još ne postoji iscrpno istraživanje o vanjskoj dekoraciji rimskih hramova i novosti o tome gotovo su fragmentarne i uzgredne (cfr. za dokumente iz Lacija može se konzultirati CAPUTO 1966). Kao primjer podsjećam na pronađene fragmente žbuke *prvoga stila* u punjenju podija Hrama B Largo Argentina, koji se s velikom vjerojatnošću odnose na celu hrama koji se u tom trenutku gradio, na *Aedes Fortunae Huiusce Diei* zavjetom Q. Lutacija Catula 101. pr. Kr. i posvećenom koju godinu kasnije: COARELLI 1981, str. 19-20 i CAPUTO 1966, str. 258-259. Slične primjedbe mogu se primijeniti i na tzv. Tempio Rotondo s Foruma Boario: hram, središnjega tipa, u svojoj prvobitnoj fazi iz II. st. pr. Kr. povezuje se s posvećenjem *Hercules-u Victor-u* (od penteličkog mramora), dok je u Tiberijevo vrijeme izvršena velika restauracija (cca 15. po. Kr.), kada je vjerojatno dobio bogatu vanjsku dekoraciju od ortostata i bunjastoga zida, koji su još uvijek sačuvani (RAKOB, HEILMEYER 1973).

mješavinu elemenata pravoga kamena i glatke žbuke koja oponaša isti: struktura, u svojoj aktualnoj fazi datirana oko 75. pr. Kr., sačuvala je slabe tragove vanjske štukature na istočnoj i zapadnoj strani, a koje omogućavaju rekonstruiranje sheme koja se sastoji od podija obloženoga pločama pravoga vapnenačkoga kamena, na koje se postavlja jedan niz od 16 redova kontrapostiranih “bunja” od štuka, koje su trebale stvoriti iluziju kako se radi o pravilnom zidu (dok zid ispod, od blokova sadre, sadrži samo 14 poviše postavljenih redova).¹⁹

Dokumentacija iz Pompeja, preko niza datiranih primjera, omogućuje nam da naknadno temeljito proučimo predmet i pokazuje kako se uporaba izvanjske dekoracije hramova prema shemama izvedenima iz prave kamene arhitekture nastavila i nakon doba Republike i trajala je barem do doba Flavijevaca (iako nam često izmiče nemali broj odmaka između). Je li moguće da je dekorativna sintaksa primijenjena na javne građevine bila posredno izvučena iz shema “staroga” *pravoga stila*, i na neki način “pojednostavnjena” i prilagođena novim traženjima ukrašavanja?²⁰ Postoje barem četiri pompejanska hrama koji pokazuju ostatke vanjske dekoracije u *pravome stilu*, a datiraju se čak i kasnije od potresa iz 64. po. Kr., koji su izvrsni za usporedbu s Augusteumom iz Narone, iako mu prethode više od stoljeća.

Neznatni tragovi izvanjske dekoracije na reljefnim žbukanim pločama nađeni su na Zeusovu hramu *Meilichios* i u Jupiterovu hramu na Forumu,²¹ ali bolje sačuvani i karakterističniji ostaci bez sumnje su oni s Apolonova i Izidina hrama.

Apolonov hram, čiji kult potječe barem iz prve polovine VI. st. pr. Kr., a monumentalne forme poprima već od II. st. pr. Kr., sačuvao je i u izvanjskom i u unutrašnjem dijelu cele obilje tragova dekoracije s reljefnim pločama koje su ugrađene oko ugaonih pilastara: radi se o shemi s ortostatima na dnu i bunjastim zidom u gornjem dijelu, što se pripisuje restauraciji nakon potresa

¹⁹ ADAM 1994, u dijelu str. 6 i 62-63.

²⁰ Ta mogućnost izgleda realna, naročito zbog prisutnosti fiksnih modularnih shema, koje pridonose ujednačenome i ritmičnom izgledu vanjskih dijelova građevina obrađenih finom žbukom.

²¹ Zeusov hram *Meilichios*, originalna faza može se datirati u II. st. pr. Kr., sačuvao je samo neznatne ostatke dekoracije cele u *pravome stilu* /danas više nisu vidljivi/, (LAIDLAW 1985, str. 312-313, s pripadajućom bibliografijom). Naprotiv, Jupiterov hram na Forumu, originalna faza može se datirati u drugu polovinu II. st. pr. Kr., sačuvao je bogate ostatke obloge od žbuke (podij i vanjski zidovi cele), u dvama slojevima, jednom poviše drugoga; prvi sloj, sačuvan u malim tragovima, pripisuje se sustavu *pravoga stila* i izveden je s velikom preciznošću, dok je u Tiberijevo doba podvrgnut restauraciji za vrijeme koje je vanjski dio cele dekoriran prema shemi izvedenoj iz *pravoga stila*, sa ortostatima i zidom od lažnih bunja (LAIDLAW 1985, str. 310-311; cfr. i OVERBECK 1884, str. 90-95 (posebno sl. 46 i 47)).

iz 62. po. Kr.²² Za usporedbu je nesumnjivo najbolji Izidin hram, potpuno obnovljen nakon potresa iz 62. po. Kr.²³: vanjski dio cele ima podij ukrašen nizom ortostata koji, nakon prostora odvojenoga kamenim stilobatom, drže niz od sedam redova gipsanih bunja, koji su kontrapostirani i nalaze se između ugaonih korintskih pilastara koji su, također, od kaneliranoga štuka i sa vijencem od ovula na vrhu. I u ovom slučaju baze pilastara su od kamena, potvrđujući nehajan način uporabe pravoga arhitektonskog elementa s onim “iluzionističkim”.

ZAKLJUČNE NAPOMENE (G. L.)

U Naroni je, dakle, otkriven izvrstan kompleks arhitektonske dekoracije, apliciran na izvanjskom i unutrašnjem dijelu jedne javne građevine, čija je velika dokumentarna vrijednost potvrđena i pripremom žbuke, koja je, kako smo vidjeli, naročito pažljivo izrađena i sastoji se od odabranih materijala.

Sintaksa dekoracije s izvanjske strane prilično je jednostavna: jedan red ortostata na dnu, poredanih i naslonjenih izravno na stilobat, mogao bi aludirati na podnožje velike građevine od kamena, dok redovi “bunja” u gornjem dijelu trebaju oponašati, uvijek u iluzionističkoj maniri, pravilan kameni zid. Model za taj tip izvanjske obradbe nesumnjivo su strukture velikih kamenih građevina koje su raširene po cijelome Rimskome Carstvu, naročito Istočnome. Nasuprot tomu, manje je jasan odnos te sintakse i “strukturnalne” dekoracije *prvoga pompejanskog stila*: ovaj posljednji, zapravo, krećući od istovjetnih teoretskih premisa i od istoga strukturalnog arhetipa, pojednostavnjuje stvarni arhitektonski model i čini ga prilagodljivim za jednostavnije kontekste privatnih građevina (kuće i grobnice), zahvaljujući, u prvome redu, redukciji modularnih shema koje se mogu ponavljati i lako prilagođavati bilo kojoj strukturalnoj situaciji. Možda se, dakle, u posredovanju tih “privatnih” dekorativnih shema, još više pojednostavnjenih i koje se ponavljaju, može govoriti o *prvome stilu* primijenjenome na izvanjskom dijelu velikih javnih građevina.

Slučaj Augusteuma u Naroni pokazuje razne elemente originalnosti koji zaslužuju detaljnije proučavanje: ako je mješavina između dekorativnih žbukanih dijelova i pravih kamenih dijelova već viđena na rimskim primjerima (Hram *Portunus* na Forumu Boario), bijela boja, blago žućkasta, pronađena i izvana i u unutrašnjosti cele, mogla bi imitirati neki poseban tip kamena (možda

²² LAIDLAW 1985, str. 309-310 (s prethodnom bibliografijom): žbukanje se odnosilo ne samo na celu već i na stupove i trabeaciju građevine.

²³ LAIDLAW 1985, str. 311-312 i tab. 102 (s prethodnom bibliografijom).

lokalni?), kojim su se inspirirali konstruktori građevine. Osim toga, oskudna vidljivost dekorativne cjeline i potpuna obrađenost čak i potpuno skrivenih dijelova, postavlja problem funkcionalnih prijelaza građevine i, eventualno, prisustva neke simboličke motivacije za potpunu obradbu dijelova koji nisu vidljivi.²⁴

Dekoratívna shema unutar cele posebno je jednostavna, ali zbog toga nije manje efikasna: svi zidovi i postolja namijenjena držanju kipova obrađeni su izvrsnom bijelom blago žućkastom žbukom, savršeno glatkom kako bi oponašala kamenu površinu (a taj je efekt pojačan prisustvom kristala kalcita koji, nakon glačanja, mogu podsjećati na velike kristale koje sadrže različite vrste grčkoga mramora). Moguće je, osim toga, da je strop cele imao podlogu žute boje, s geometrijskom podjelom, i da je bio upotpunjen profiliranim vijencem u točki spajanja s vertikalnim zidovima. Krajnji rezultat izgledao bi, dakle, kao kreacija jednoga prostora “klasične” uzvišenosti, koja istovremeno vrednuje i proširuje seriju portreta carske obitelji poredanih na zidana postolja.²⁵

Dakle, dekorativni sustav Augusteuma iz Narone ne može se datirati na stilskim osnovama, ali je potpuno u skladu s kronologijom predloženom za građevine iz srednjega Augustova doba.

---

²⁴ Osim toga, ostaje problematična definicija izgleda zida u vanjskome prostoru hrama, koji zasad ne pokazuje nikakve tragove žbuke: ostaci dekoracije - koji bi morali postojati - potražiti će se unutar slikarskoga materijala pronađenoga unutar ruševina (trenutno u tijeku proučavanja).

²⁵ Bijela i ujednačena arhitektonska pozadina trebala je naglasiti i vrednovati pogled na kipove, pogotovo u slučaju kad je dokazana polikromija i različitost materijala kipova.

LITERATURA

ADAM 1994

Adam, J. P., *Le temple de Portunus au Forum Boarium*, Roma 1994 (Collection de l'Ecole Française de Rome, 199)

BALDASSARRE et al. 2002

Baldassarre, I., Pontrandolfo, A., Rouveret, A., Salvadori, M., *Pittura romana. Dall'ellenismo al tardo-antico*, Milano 2002

BRUNO 1969

Bruno, V., *Antecedents of the Pompeian First Style*, American Journal of Archaeology 73/3, Boston 1969, pp. 305-317

CAPUTO 1996

Caputo, M., *La decorazione parietale di Primo Stile nel Lazio*, Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università degli Studi di Perugia XXVIII, n.s. XIV, (1990/1991), Perugia 1996, pp. 212-276

COARELLI 1981

Coarelli, F., *Gli scavi del Largo Argentina*, Roma 1981

LAIDLAW 1985

Laidlaw, A., *The First Style in Pompeii: Painting and Architecture*, Roma 1985

LAIDLAW 1990

Laidlaw, A., *Il Primo Stile*, in: La pittura di Pompei. Testimonianze dell'arte romana nella zona sepolta dal Vesuvio nel 79 d.C., Milano 1990, pp. 203-210

OHR 1991

Ohr, K., *Die Basilika in Pompeji*, Berlin-New York 1991

OVERBECK 1884

Overbeck, J., *Pompeji, in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken*, Leipzig 1884 (rist. anastatica Roma 1968)

RAKOB – HEILMEYER 1973

Rakob, F. – Heilmeyer, W. F., *Der Rundtempel am Tiber in Rom*, Mainz 1973

Note:

The English and Spanish versions of this text, with illustrations, were published in *The Rise and Fall of an Imperial Shrine. Roman Sculpture from the Augusteum at Narona*, ed. E. Marin and M. Vickers, Split 2004, *Divo Augusto. La descoberta d'un temple romà a Croàcia. El descubrimiento de un templo romano en Croàcia*, ed. E. Marin and I. Rodà, Split 2004. The Italian original version is published in *L'Augusteum di Narona. Roma al di là dell'Adriatico*, ed. E. Marin and P. Liverani, Split 2004.